

Andrzej Zbonikowski* <https://orcid.org/0000-0003-3233-2387>

Osobowościowe i kompetencyjne uwarunkowania przedsiębiorczości uczących się dorosłych

Celem artykułu było ustalenie osobowościowych i kompetencyjnych uwarunkowań przedsiębiorczości rozumianej jako kompetencja. W modelu badawczym jako zmienne wyjaśniające przyjęto: a) zmienne osobowościowe: optymizm, nadzieję, gotowość do mierzenia się z trudnościami, b) zmienne kompetencyjne: opanowanie aktywnych metod poszukiwania pracy, sprawne komunikowanie się, zdolność autoprezentacji. Badaniom poddano grupę 69 osób dorosłych – studiujących i aktywnych na rynku pracy. Uzyskane wyniki potwierdziły istotną statystycznie korelację przedsiębiorczości ze wszystkimi badanymi czynnikami osobowościowymi, przy czym najsilniejsze współczynniki r -Pearsona uzyskano dla nadziei ($r = 0,40$) i optymizmu ($r = 0,39$). Nadzieja okazała się także predyktorem wyjaśniającym 15% wariacji wyników w zakresie przedsiębiorczości. Wśród czynników kompetencyjnych analiza korelacyjna potwierdziła istotny statystycznie związek przedsiębiorczości z opanowaniem aktywnych metod poszukiwania pracy ($r = 0,63$) oraz sprawnym komunikowaniem się ($r = 0,29$), przy czym pierwszy z tych czynników okazał się silnym predykatorem dla poziomu przedsiębiorczości, wyjaśniającym aż 39% jej wariacji.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, kompetencje, osobowość, dorośli uczący się

Wprowadzenie

Przedsiębiorczość jest pojęciem, które można rozpatrywać w co najmniej trzech ujęciach: behawioralnym (działania przedsiębiorcze), emocjonalno-motywacyjnym (postawa przedsiębiorcza) oraz kompetencyjnym (kompetencja przedsiębiorczości).

* Dr Andrzej Zbonikowski – Katedra Psychologii, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi; Narodowe Forum Doradztwa Kariery.

Trzecie rozumienie ma charakter zintegrowany, obejmujący zarówno wiedzę, zdolności, umiejętności, jak i postawy oraz skłonność do inicjowania określonych zachowań; wszystkie te czynniki są zorientowane na podejmowanie skutecznej aktywności celowej, efektywne dostosowanie się do rzeczywistości społeczno-ekonomicznej, tworzenie i urzeczywistnianie autorskich projektów przedsięwzięć związanych z pracą, gospodarką i biznesem.

W literaturze ekonomicznej dominuje ujęcie przedsiębiorczości w kategoriach postawy, zachowania oraz procesu (por. Piecuch, 2010: 38–40; 2012: 75–76). Kompetencja przedsiębiorczości jako właściwość osoby jest wówczas wskazywana jako czynnik zawarty *implicite* w postawie przedsiębiorczej, stanowiący jej psychologiczne źródło (por. Piecuch, 2010: 38; Klonowska-Matynia, Palinkiewicz, 2013: 30).

Rozumienie przedsiębiorczości jako kompetencji zostało w Polsce spopularyzowane pod wpływem przemian związanych z transformacją ustrojową lat dziewięćdziesiątych XX wieku (Borgiasz, 2017: 185). Realia wolnego rynku wygenerowały wówczas ogromne zapotrzebowanie na inicjatywy gospodarcze poparte wysoką sprawnością radzenia sobie w nowej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej, co miało szczególnie duży związek z innowacyjnością, kreatywnością, ekspansywnością i zdolnością do podejmowania ryzyka.

Równolegle podjęte zostały działania europejskie towarzyszące procesowi integracji europejskiej, wskazujące na doniosłą rolę przedsiębiorczości jako czynnika ułatwiającego adaptację do zmieniających się realiów. W roku 2000 podczas szczytu Rady Europejskiej zorganizowanego w Lizbonie przyjęto gospodarczy plan rozwoju Unii Europejskiej na lata 2000–2010, zwany Strategią lizbońską. Jako jej priorytety wskazano m.in. przedsiębiorczość oraz innowacyjność (zob. Strategia lizbońska). W Lizbonie przyjęto także ustalenia, zgodnie z którymi konieczne jest określenie nowych umiejętności podstawowych uzyskiwanych w procesie uczenia się przez całe życie, pozwalających na sprawne przystosowanie społeczne do modelu gospodarki opartej na wiedzy. Istotnym dokumentem regulującym tę kwestię było Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. W dokumencie tym kompetencje kluczowe zostały potraktowane w zintegrowany sposób, jako „połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji”. Jednocześnie wskazano, iż „kompetencje kluczowe to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia” (*Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie. Europejskie ramy odniesienia*, 2006, L394/13). Jako jedną z ośmiu kompetencji kluczowych przyjęto inicjatywność i przedsiębiorczość. Zdefiniowano ją jako „zdolność osoby do wcielania pomysłów w czyn”, a jako czynniki składowe wskazano „kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów” (*Kompetencje kluczowe w uczeniu się...*, 2006, L394/17). W najnowszym Zaleceniu Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie

kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie ponownie wskazano przedsiębiorczość (bez członu *inicjatywność* w nazwie) jako jedną z kompetencji kluczowych, przy czym wszystkie osiem kompetencji określono jako struktury złożone z kompetencji cząstkowych (przedsiębiorczość ujęto jako „kompetencje w zakresie przedsiębiorczości”; analogicznie opisano pozostałe kompetencje).

Rozpatrując przedsiębiorczość jako kompetencję uwarunkowaną osobowościowo, należałoby ją powiązać z zasobami psychicznymi wspomagającymi osiągnięcie celów i pozytywne przekonania na temat własnych możliwości. Takimi zmiennymi mogą być: optymizm, nadzieja, pewność siebie oraz gotowość do mierzenia się z trudnościami. Powiązanie tych czynników z kompetencją przedsiębiorczości wynika zarówno z ich teoretycznych charakterystyk, jak i szczegółowych badań nad poszczególnymi zasobami (por. Czapiński, 2017: 264; 2004: 365–366; Seligman, 1996: 13–144, 2005: 119–142; Trzebińska, 2008: 96–102; Zbonikowski, 2014: 101–108). Inną grupą czynników warunkujących kompetencję przedsiębiorczości mogą być kompetencje psychospołeczne związane z aktywnością na rynku pracy – opanowanie aktywnych metod poszukiwania pracy, sprawne komunikowanie się oparte na kulturze języka oraz zdolność adekwatnej autoprezentacji.

Cel badań własnych zaprezentowanych w niniejszym artykule stanowiło ustalenie zależności między kompetencją przedsiębiorczości a wskazanymi powyżej zasobami osobowościowymi i kompetencjami psychospołecznymi. Uwzględnione zostało także znaczenie wieku jako zmiennej socjodemograficznej.

Osoby badane i metoda badań

Badania zostały przeprowadzone na grupie 69 osób dorosłych i aktywnych na rynku pracy, studiujących na studiach I, II stopnia oraz studiach podyplomowych. Średnia wieku wyniosła 32,09, w grupie znalazły się 52 kobiety i 17 mężczyzn, co odzwierciedliło sfeminizowaną strukturę badanych kierunków studiów (pedagogika i psychologia). Zastosowano celowy dobór próby.

W badaniach przyjęto następujące zmienne:

- a) przedsiębiorczość (rozumiana jako kompetencja) – zmienna wyjaśniana;
- b) zasoby osobowościowe – zmienne wyjaśniające:
 - optymizm,
 - nadzieja,
 - pewność siebie,
 - gotowość do mierzenia się z trudnościami;
- c) kompetencje psychospołeczne związane z aktywnością na rynku pracy – zmienne wyjaśniające:
 - opanowanie aktywnych metod poszukiwania pracy,
 - sprawne komunikowanie się – kultura języka i komunikacja niewerbalna,
 - zdolność autoprezentacji.

Zastosowanym narzędziem badawczym był kwestionariusz bilansu kompetencji w opracowaniu własnym autora oraz Alicji Kucharskiej. Składa się on z dwóch części:

- pierwszej, dotyczącej kompetencji psychospołecznych na rynku pracy, obejmującej 20 pytań pogrupowanych w 4 kategorie (skale),
- drugiej, dotyczącej zasobów psychologicznych, obejmującej 18 pytań zapisanych jednolicie, ale zgodnie z kluczem, dotyczących 4 skal.

Odpowiedzi są udzielane przez osobę badaną na 5-stopniowej skali typu Likerta, w której pozycja 1 oznacza bardzo niską adekwatność twierdzenia do osoby, a pozycja 5 – bardzo wysoką adekwatność.

Trafność pozycji kwestionariusza została zweryfikowana poprzez ocenę dokonaną przez 30 sędziów kompetentnych.

Ustalona została także struktura czynnikowa narzędzia oraz jego rzetelność w odniesieniu do poszczególnych czynników. Jako miarę rzetelności przyjęto wskaźnik alfa-Cronbacha, określający zgodność wewnętrzną pozycji kwestionariusza.

W zakresie zróżnicowania czynnikowego skal części pierwszej, w skali *Kultura języka i komunikacja niewerbalna* potwierdzona została dwuczynnikowa struktura kategorii, zgodna z jej nazwą (pytania 1–3 dotyczą komunikacji werbalnej, pytanie 4 – komunikacji niewerbalnej). W pozostałych skalach części pierwszej oraz w poszczególnych skalach części drugiej pozostawiono pytania warunkujące względnie homogeniczny czynnikowo charakter każdej skali.

Wskaźniki zgodności wewnętrznej alfa-Cronbacha uzyskane dla ostatecznej wersji kwestionariusza wynoszą:

- część pierwsza: skala *Kultura języka i komunikacja niewerbalna* – odpowiednio 0,75 i 0,73; *Autoprezentacja* – 0,66; *Aktywne metody poszukiwania pracy* – 0,86; *Przedsiębiorczość* – 0,69;
- część druga: *Optymizm* – 0,81; *Nadzieja na sukces* – 0,81; *Pewność siebie* – 0,52; *Gotowość do mierzenia się z trudnościami* – 0,84.

Ustalone poziomy rzetelności należy uznać za satysfakcjonujące, za wyjątkiem skali *Pewność siebie*, gdzie zidentyfikowano relatywnie najniższą rzetelność (interpretacja wyników powinna tu być bardziej ostrożna).

Skale kwestionariusza

Część pierwsza – Kompetencje psychospołeczne na rynku pracy

1. *Kultura języka i komunikacja niewerbalna*

Skala dotyczy dwóch aspektów komunikacji. Z jednej strony odnosi się do umiejętności poprawnego, zgodnego z normami językowymi, posługiwania się językiem w mowie i w piśmie oraz wrażliwości na kwestie związane z „czyistością” języka (kultura języka). Drugi czynnik (komunikacja niewerbalna) odnosi się do skutecznego, spójnego komunikowania się za pomocą zachowań niewerbalnych, m.in. gestów, mimiki, postawy ciała.

2. *Autoprezentacja*

Skala odnosi się do zasobu umiejętności pozwalających na budowanie odpowiedniego wizerunku własnej osoby, opartego na naszych zaletach i mocnych stronach. Dzięki odpowiednio przeprowadzonej autoprezentacji, poprzez swoje wypowiedzi, zachowania i sygnały niewerbalne, mamy kontrolę nad tym, jak postrzegają nas inni ludzie, potrafimy zaprezentować otoczeniu, kim jesteśmy lub za kogo chcielibyśmy być uważani.

3. *Aktywne metody poszukiwania pracy*

Skala odnosi się do zasobu wiedzy i umiejętności pozwalających na świadome podejmowanie decyzji dotyczących przyszłości zawodowej oraz skuteczne poruszanie się po rynku pracy. Zawierają się w niej takie czynniki, jak umiejętność przygotowania bilansu mocnych i słabych stron, dopasowania własnych kwalifikacji i predyspozycji do ofert pracy, znajomość mechanizmów związanych z funkcjonowaniem rynku pracy.

4. *Przedsiębiorczość*

Skala odnosi się do zasobu wiedzy i umiejętności, związanych z działaniami przedsiębiorczymi, ukierunkowanymi na organizowanie i rozwijanie własnej firmy jako miejsca aktywności zawodowej. Jednocześnie, w szerszym podejściu, kategoria ta dotyczy umiejętności twórczego odpowiadania na pojawiające się wyzwania, radzenia sobie w różnych sytuacjach, nie tylko zawodowych. W związku z tym zawierają się w niej takie właściwości, jak umiejętność rozpoznania w sobie cech przedsiębiorczych, opracowania projektu własnego przedsięwzięcia, ale także gotowość w zakresie pozytywnego reagowania na zmianę i umiejętność dostrzegania potencjału zarówno w sytuacji sukcesu, jak i porażki.

Część druga – Zasoby psychologiczne

1. *Optymizm*

Zasób ten jest rozumiany według Seligmana (1996, 2005) jako styl wyjaśniania zdarzeń sprzyjający pozytywnej interpretacji rzeczywistości, wzbudzaniu dodatnich emocji i oczekiwaniu korzystnych zdarzeń. Ma dwa najważniejsze wymiary: stałość i zasięg. Stałość odnosi się do trwania w czasie określonych (pozytywnych lub negatywnych) uwarunkowań naszej aktywności. Pesymiści uważają, że określony czynnik negatywny działa zawsze tak samo i nie można go zmienić (por. przekonania: „Diety nigdy nie skutkują”, „Nigdy ze mną uczciwie nie rozmawiasz”), natomiast optymiści mają skłonność do sytuacyjnego, ograniczonego w czasie postrzegania negatywnej okoliczności (por. przekonania: „Ta dieta na mnie nie zadziałała”, „Ostatnio ze mną nie rozmawiasz”). Z kolei *zasięg* odnosi się do zakresu naszego życia, które pozostaje pod wpływem czynników budzących w nas określone (przykre lub przyjemne) emocje. Możemy na przykład utrzymywać ograniczony zasięg negatywnych przekonań („Dla niego byłem niemiły”, „Ta książka jest nudna”) – w ten spo-

sób reagują optymiści. Natomiast dla pesymistów charakterystyczny będzie uniwersalny zasięg lokalizowania czynników negatywnych („Jestem niemiły”, „Książki są nudne”).

2. *Nadzieja*

Nadzieja badana przy pomocy kwestionariusza jest aktywną dyspozycją podmiotową, warunkującą odniesienie sukcesu. Można ją określić jako „przekonanie, że dzięki umiejętności wykonywania zadań i dzięki silnej motywacji, inicjującej i podtrzymującej działanie, osiągnie się doniosły cel z określonym stopniem prawdopodobieństwa” (Kozielecki, 2006: 39). Według Snydera (1994: 7–9) tak rozumiana nadzieja jest pozytywną właściwością motywacyjną, opierającą się na dwóch filarach: przekonaniu o posiadaniu silnej woli oraz umiejętności znajdowania rozwiązań.

3. *Pewność siebie*

Pewność siebie jest rozumiana jako emocjonalna konsekwencja pozytywnego postrzegania siebie i wiary we własne możliwości, umożliwiająca skuteczne podejmowanie działań nastawionych na określone cele. Tym samym pewność siebie stanowi emocjonalny aspekt poczucia własnej wartości (por. Zbonikowski, 2010: 15, 22), warunkujący motywację osiągnięć.

4. *Gotowość do mierzenia się z trudnościami*

Wskazany zasób jest tu rozumiany jako skłonność do mobilizowania się w sytuacjach zadaniowych, czemu towarzyszy wzbudzanie motywacji bazującej raczej na stresie mobilizującym niż paraliżującym. Wiąże się to z otwartością na nowe doświadczenia i odpornością na dystres w obliczu wyzwań.

Dane uzyskane z kwestionariuszy poddano analizom z wykorzystaniem pakietu statystycznego SPSS i przy zastosowaniu następujących metod statystycznych:

- analizy korelacji liniowej opartej na współczynniku r -Pearsona,
- analizy regresji liniowej (metodą krokową postępującą).

Wyniki badań

Na wstępnym etapie analiz obliczono statystyki opisowe dla badanych zmiennych (wartości średnie oraz odchylenia standardowe). Ze względu na różną liczbę punktów możliwą do uzyskania w poszczególnych skalach kwestionariusza ustalono stosunek odchylenia standardowego do średniej arytmetycznej jako wskaźnik umożliwiający porównanie stopnia koncentracji wyników wokół średniej w poszczególnych skalach. Uzyskane wyniki analiz zostały zaprezentowane w tabeli 1.

Tabela 1. Statystyki opisowe badanych zmiennych

Zmienna	M średnia arytmetyczna dla wyniku w skali	SD odchylenie standardowe	Stosunek SD/M	M' średnia arytmetyczna dla pojedynczej odpowiedzi w skali
wiek	32,09	10,92	0,34	–
optymizm	13,70	3,37	0,25	3,43
nadzieja	19,55	3,36	0,17	3,91
pewność siebie	15,88	2,53	0,16	3,97
gotowość do mierzenia się z przeciwnościami	19,55	3,35	0,17	3,91
opanowanie aktywnych metod poszukiwania pracy	19,35	3,63	0,19	3,87
sprawne komunikowanie się	16,57	2,30	0,14	4,14
zdolność autoprezentacji	23,07	3,89	0,17	3,85
przedsiębiorczość	18,30	3,89	0,21	3,66

Źródło: badania własne.

Osoby badane cechowała stosunkowo duża rozpiętość wieku – od 19 do 58 lat, co odzwierciedla strukturę demograficzną charakterystyczną dla studentów studiów innych niż stacjonarne. W zakresie wyników dla poszczególnych skal kwestionariusza bilansu kompetencji najwyższe średnie wartości odpowiedzi dla pojedynczej pozycji skali zostały uzyskane dla zmiennych: sprawne komunikowanie się ($M' = 4,14$) oraz pewność siebie ($M' = 3,97$), najniższe zaś dla optymizmu ($M' = 3,43$) oraz przedsiębiorczości ($M' = 3,66$). Warto zauważyć, iż w percepcji osób badanych powyższe wartości oznaczają przeciętny lub ponadprzeciętny poziom badanych zmiennych (w kwestionariuszu: 3 – oznacza, że twierdzenie średnio charakteryzuje badaną osobę, 4 – że charakteryzuje dobrze). Wartości stosunku odchylenia standardowego SD do średniej M pokazały, iż najbardziej skupione wokół średniej są wyniki w zakresie sprawnego komunikowania się, natomiast najbardziej rozproszone dotyczą optymizmu i przedsiębiorczości.

W celu ustalenia znaczenia wieku dla badanych zmiennych została przeprowadzona analiza korelacji liniowej oparta na współczynniku r -Pearsona. Prezentuje ją tabela 2.

Tabela 2. Wartości współczynników korelacji liniowej r -Pearsona dla zależności między wiekiem a pozostałymi zmiennymi

Badana zmienna	Wartość współczynnika korelacji liniowej r -Pearsona	Poziom istotności statystycznej p
optymizm	0,24	wynik nieistotny
nadzieja	0,25	wynik nieistotny
pewność siebie	0,21	wynik nieistotny
gotowość do mierzenia się z przeciwnościami	0,27	wynik nieistotny = 0,07
opanowanie aktywnych metod poszukiwania pracy	0,16	wynik nieistotny
sprawne komunikowanie się	0,40	<0,01
zdolność autoprezentacji	0,21	wynik nieistotny
przedsiębiorczość	0,36	<0,01

Źródło: badania własne.

Wyniki przeprowadzonej analizy wskazały, iż na poziomie istotnym statystycznie wiek jest czynnikiem skorelowanym z dwiema badanymi zmiennymi: sprawnym komunikowaniem się ($r = 0,40$) oraz przedsiębiorczością ($r = 0,36$). Związek ten ma siłę zbliżoną do umiarkowanej oraz znak dodatni, tj. wraz ze wzrostem wieku osób badanych obserwuje się wyższy poziom wskazanych zmiennych. Podobny, choć nieco słabszy związek ($r = 0,27$) zaobserwowany został w odniesieniu do relacji wieku z gotowością do mierzenia się z przeciwnościami; związek ten cechuje jednak poziom istotności $p = 0,07$, co można interpretować jedynie jako tendencję w istotności statystycznej. Nie pozwala to na jednoznaczne potwierdzenie powyższej zależności i wymagałoby dalszych badań.

Na kolejnym etapie przeprowadzona została analiza zależności między zmienną wyjaśnianą – przedsiębiorczością a pozostałymi kompetencjami psychospołecznymi oraz właściwościami osobowościowymi. Wyniki analizy korelacji liniowej prezentuje tabela 3.

Tabela 3. Wartości współczynników korelacji liniowej r -Pearsona dla zależności między przedsiębiorczością a zmiennymi osobowościowymi

Badana zmienna	Wartość współczynnika korelacji liniowej r -Pearsona	Poziom istotności statystycznej p
optymizm	0,39	<0,001
nadzieja	0,40	<0,001
pewność siebie	0,30	<0,05
gotowość do mierzenia się z przeciwnościami	0,27	<0,05

Źródło: badania własne.

Zgodnie z przeprowadzoną analizą wszystkie czynniki osobowościowe są dodatnio oraz istotnie statystycznie powiązane z przedsiębiorczością: wraz ze wzrostem ich poziomu obserwuje się wyższy poziom przedsiębiorczości osób badanych. Najsilniejsze i najbardziej istotne statystycznie zależności dotyczą optymizmu i nadziei, gdzie poziom korelacji z przedsiębiorczością jest zbliżony do umiarkowanego: $r = 0,39$ i $r = 0,40$. Pewność siebie i gotowość do mierzenia się z przeciwnościami są powiązane z przedsiębiorczością związkiem słabym ($r = 0,30$ i $r = 0,27$) o niskiej istotności statystycznej.

Ustalono także wartości współczynników korelacji dla zależności przedsiębiorczości z kompetencjami psychospołecznymi. Ilustruje je tabela 4.

Tabela 4. Wartości współczynników korelacji liniowej r -Pearsona dla zależności między przedsiębiorczością a kompetencjami psychospołecznymi

Badana zmienna	Wartość współczynnika korelacji liniowej r -Pearsona	Poziom istotności statystycznej p
opanowanie aktywnych metod poszukiwania pracy	0,63	<0,001
sprawne komunikowanie się	0,29	<0,01
zdolność autoprezentacji	0,21	wynik nieistotny $p = 0,09$

Źródło: badania własne.

Analiza pokazała, iż dwie spośród trzech kompetencji psychospołecznych, analizowanych jako zmienne wyjaśniające, mają istotne statystycznie znaczenie dla poziomu zmiennej wyjaśnianej – poziomu przedsiębiorczości. Opanowanie aktywnych metod poszukiwania pracy okazało się czynnikiem silnie i bardzo istotnie powiązanym z poziomem przedsiębiorczości ($r = 0,63$). Słaba i przeciętnie istotna statystycznie zależność została ustalona dla sprawnego komunikowania się ($r = 0,29$). Wynik uzyskany dla zdolności autoprezentacji jest wprawdzie nieistotny statystycznie, jednak wartość $p = 0,09$ może sugerować słabą tendencję do istotności związku, co wymagałoby jednak dalszych badań.

W celu ustalenia predykcyjnego znaczenia poszczególnych zmiennych wyjaśniających dla poziomu przedsiębiorczości przeprowadzono analizę regresji wielokrotnej. Odrębnej weryfikacji poddano zmienne osobowościowe oraz zmienne kompetencyjne. Wyniki analizy dla czynników osobowościowych prezentuje tabela 5.

Tabela 5. Osobowościowe wyznaczniki przedsiębiorczości

Zmienna osobowościowa	Skorygowane R-kwadrat	B	SEB	beta	t	ist. t
nadzieja	0,15	0,40	0,11	0,40	3,55	0,001
stała	–	10,52	2,22	–	4,74	0,000

$R = 0,40$; $F(1,67) = 12,63$, $p < 0,001$
B – współczynnik regresji; *SEB* – błąd standardowy oszacowania; *beta* – standaryzowany współczynnik regresji; *t* – wartość statystyki *t*; *ist. t* – istotność statystyki *t*; *R* – wartość współczynnika regresji wielokrotnej; *F* – statystyka *F* analizy wariancji; *p* – poziom istotności statystyki *F*

Źródło: badania własne.

Zgodnie z uzyskanymi wynikami tylko nadzieja jest czynnikiem osobowościowym posiadającym moc predykcyjną dla poziomu przedsiębiorczości. Siłę predykcji nadziei należy określić jako umiarkowaną ($beta = 0,40$). Wartość skorygowanego R-kwadrat wskazuje, iż poziom nadziei wyjaśnia 15% wariancji wyników w zakresie poziomu przedsiębiorczości. Analiza wariancji potwierdziła bardzo dobre dopasowanie modelu do danych.

Kolejnym krokiem było przeprowadzenie analizy regresji dla zmiennych kompetencyjnych: opanowania aktywnych metod poszukiwania pracy, sprawnego komunikowania się oraz zdolności autoprezentacji. Wyniki pokazano w tabeli 6.

Tabela 6. Kompetencje psychospołeczne jako wyznaczniki przedsiębiorczości

Zmienna osobowościowa	Skorygowane R-kwadrat	B	SEB	beta	t	ist. t
opanowanie aktywnych metod poszukiwania pracy	0,39	0,58	0,09	0,63	6,61	0,000
stała	–	7,06	1,73	–	4,08	0,000

$R = 0,63$; $F(1,67) = 43,72$, $p < 0,001$
B – współczynnik regresji; *SEB* – błąd standardowy oszacowania; *beta* – standaryzowany współczynnik regresji; *t* – wartość statystyki *t*; *ist. t* – istotność statystyki *t*; *R* – wartość współczynnika regresji wielokrotnej; *F* – statystyka *F* analizy wariancji; *p* – poziom istotności statystyki *F*

Źródło: badania własne.

Przeprowadzona analiza pokazała, iż tylko jedna kompetencja, tj. opanowanie aktywnych metod poszukiwania pracy, ma moc predykcyjną dla poziomu przedsiębiorczości. Siła predykcji jest duża ($beta = 0,63$), a poziom wskazanej kompetencji odpowiada aż za 39% zmienności wyników w zakresie poziomu przedsiębiorczości. Zgodnie z wynikami analizy wariancji model uzyskał bardzo dobre dopasowanie do danych.

Wnioski

Przeprowadzone badania pokazały, iż osoby studiujące w trybie niestacjonarnym na ogół pozytywnie postrzegają swoje zasoby psychiczne i kompetencje przydatne na rynku pracy, deklarując zasadniczo ich ponadprzeciętny poziom. Relatywnie najsłabiej wypada tu poziom optymizmu rozumianego jako konstruktywny styl wyjaśniania zdarzeń. Możliwe, iż dwa kluczowe komponenty tak rozumianego optymizmu, czyli stałość i zasięg (por. Seligman, 2005: 125–130), wymagają szczególnego zaangażowania jednostki w ich rozwijanie. Niewykluczona jest także rola czynnika kulturowego w utrudnianiu optymistycznego stylu wyjaśniania zdarzeń („kultura niezadowolonia”). To jednak wymagałoby dalszych eksploracji.

Ustalona w badaniach rola wieku dla przejawianego poziomu przedsiębiorczości pokazała, iż jest to czynnik generalnie sprzyjający zdolnościom przedsiębiorczym. Nabywane wraz z wiekiem doświadczenie życiowe, związane między innymi z funkcjonowaniem na rynku pracy, wydaje się być w tym zakresie kluczowym czynnikiem wyjaśniającym uczenie się kompetencji przedsiębiorczej.

Uzyskane dane dotyczące uwarunkowań osobowościowych przedsiębiorczości wskazały na pozytywne znaczenie wszystkich badanych czynników. Odzwierciedla to specyfikę motywacyjną badanych zasobów: kreują one myślenie i postawy proaktywne, sprzyjające podejmowaniu inicjatywy w różnych działaniach, co w konsekwencji może rozwijać kompetencję przedsiębiorczą. Szczególna rola przypada tu zasobom o przeważającym komponentie poznawczym: optymizmowi i nadziei, z naciskiem na nadzieję jako czynnik, którego wzrost pozwala przewidywać zwiększenie kompetencji przedsiębiorczej. Rola czynników o znaczącym komponentie emocjonalnym – pewności siebie i gotowości do mierzenia się z przeciwnościami – jest już nieco mniejsza (słabsza i mniej istotna korelacja z poziomem przedsiębiorczości, brak mocy predykcyjnej w analizowanym modelu regresji). Wiąże się to prawdopodobnie z ich wtórną konfiguracją wobec czynników poznawczych oraz bardziej złożoną strukturą relacji z przedsiębiorczością. Prymat zasobów poznawczych nad emocjonalnymi w zakresie warunkowania kompetencji przedsiębiorczej ma jednak duże znaczenie praktyczne. Zgodnie z teoriami oceny poznawczej (Rathus, 2004: 473) można założyć pierwotność oceny poznawczej sytuacji w stosunku do emocji. Założenie takie daje możliwość wpływania na doświadczanie emocji poprzez odpowiednią pracę nad przekonaniem. Ponadto praca z przekonaniem cechuje się wysoką efektywnością, nawet w stosunkowo niedługim czasie (por. Seligman, 2005: 132–142), co stwarza możliwość podejmowania skutecznych działań edukacyjnych wspierających optymistyczny styl wyjaśniania zdarzeń oraz nadzieję wraz z jej komponentami – przekonaniem o umiejętności znajdowania rozwiązań oraz przekonaniem o posiadaniu silnej woli.

Analiza kompetencyjnych uwarunkowań przedsiębiorczości pokazała, iż szczególnie dużą rolę w warunkowaniu wysokiego poziomu kompetencji przedsiębiorczej odgrywa opanowanie aktywnych metod poszukiwania pracy. Czynnik ten jest silnie

powiązany z przedsiębiorczością, a jego wzrost pozwala w dużej mierze przewidywać wzrost kompetencji przedsiębiorczej. Nieco mniejsze znaczenie odgrywa tu także zdolność sprawnego komunikowania się w relacjach społecznych, choć w odniesieniu do tego czynnika siła zależności z przedsiębiorczością jest już stosunkowo słaba i nie potwierdzono jego mocy predykcyjnej. Warto podkreślić, iż oba powyższe czynniki warunkujące przedsiębiorczość można skutecznie doskonalić poprzez oddziaływanie edukacyjne, takie jak warsztaty, treningi, szkolenia, co może znaleźć odzwierciedlenie w programowaniu kształcenia akademickiego.

Przeprowadzone badania pozwalają dość optymistycznie spojrzeć na możliwość wspierania kompetencji przedsiębiorczości w procesie edukacji dorosłych. Najważniejsze zmienne warunkujące przedsiębiorczość, charakteryzujące się mocą predykcyjną, okazały się czynnikami podlegającymi modyfikacji i skutecznemu uczeniu się. Pozwala to operacyjnie odnieść się do zagadnienia wspierania przedsiębiorczości, trafnie określając efekty kształcenia. O ile bowiem trudno orientować edukację na kompetencję przedsiębiorczą *en bloc*, o tyle znajomość konkretnych uwarunkowań i predyktorów umożliwi podejmowanie skutecznych działań w tym zakresie.

Bibliografia

- Borgiasz M. (2017), *Kompetencje przedsiębiorcze – ich rola i znaczenie w pracy współczesnego nauczyciela*, „Szkoła – Zawód – Praca”, nr 14.
- Czapiński J. (2004), *Szczęśliwa osobowość*, [w:] J. Czapiński (red.), *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu i cnotach człowieka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Czapiński J. (2017), *Psychologia szczęścia*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Kalita B. (2014), *Przedsiębiorczość jako kompetencja kluczowa w procesie uczenia się przez całe życie*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie”, z. 72.
- Klonowska-Matynia M., Palinkiewicz J. (2013), *Przedsiębiorczość w teorii ekonomicznej*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej”, z. 17.
- Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie. Europejskie ramy odniesienia* (2006), załącznik do Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE 2006/962/WE z dnia 30.12.2006.
- Kozielecki J. (2006), *Psychologia nadziei*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Piecuch T. (2010), *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne*, C.H. Beck, Warszawa.

- Piecuch T. (2012), *Ludzie młodzi wobec przedsiębiorczości – przykład województwa podkarpackiego*, [w:] A. Richert-Kaźmierska (red.), *Aspekty i przejawy przedsiębiorczości regionalnej w Polsce*, Wydział Zarządzania i Ekonomii, Politechnika Gdańska, Gdańsk.
- Rathus S. (2004), *Psychologia współczesna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Seligman E.P. (1996), *Optymizmu można się nauczyć*, Media Rodzina, Poznań.
- Seligman E.P. (2005), *Prawdziwe szczęście. Psychologia pozytywna a urzeczywistnienie naszych możliwości trwałego spełnienia*, Media Rodzina, Poznań.
- Snyder C.R. (1994), *The Psychology of Hope*, The Free Press, New York.
- Trzebińska E. (2008), *Psychologia pozytywna*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE 2006/962/WE z dnia 30.12.2006.
- Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE 2018/C 189/01 z dnia 4.06.2018.
- Zbonikowski A. (2010), *Spoleczne oddziaływania defaworyzujące a poczucie własnej wartości dzieci i młodzieży*, [w:] K. Hirszel (red.), *Psychospoleczne uwarunkowania defaworyzacji dzieci i młodzieży*, Difin, Warszawa.
- Zbonikowski A. (2014), *Samorealizacja młodzieży akademickiej u progu kariery zawodowej. Wyznaczniki psychologiczne i kierunki wsparcia*, [w:] W. Welskop (red.), *Przyszłość edukacji – edukacja przyszłości*, Wyższa Szkoła Biznesu i Nauk o Zdrowiu, Łódź.

Publikacje elektroniczne

Strategia lizbońska, <http://uniaeuropejska.org/strategia-lizbonska> [dostęp: 22.06.2019].

Summary

Personality and competence determinants of entrepreneurship of adult learners

The aim of the study was to establish the personality and competence conditions of entrepreneurship understood as a competence. In the research model, the following were assumed as explanatory variables: a) personality variables: optimism, hope, readiness to cope with difficulties, b) competence variables: knowledge of active job search methods, communication skills, self-presentation ability. The research involved a group of 69 adults – studying and active on the labour market. The obtained results confirmed a statistically significant correlation of entrepreneurship with all studied personality factors, with the

strongest r -Pearson's coefficients obtained for hope ($r = 0.40$) and optimism ($r = 0.39$). Hope also proved to be a predictor explaining 15% of the variance in entrepreneurial results. Among the competence factors – correlation analysis confirmed a statistically significant relationship between entrepreneurship and knowledge of active job search methods ($r = 0.63$) and communication skills ($r = 0.29$), the first of which proved to be a strong predictor of the level of entrepreneurship, explaining up to 39% of its variance.

Keywords: entrepreneurship, competences, personality, adult learners